

УДК 657.633

Г. Є. Павлова,
д. е. н., професор, декан факультету обліку і фінансів,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1400-7348>

О. П. Атамас,
к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування
та управління фінансово-економічною безпекою
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7511-8586>

Н. Ю. Вінніченко,
здобувач вищої освіти,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-5698-9473>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.20.13

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

H. Pavlova,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Accounting and Finance,
Dnipro State Agrarian University of Economics, Dnipro, Ukraine
O. Atamas,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting,
Taxation and Financial and Economic Security Management
Dnipro State Agrarian University of Economics, Dnipro, Ukraine
N. Vinichenko,
Student of higher education, Dnipro State Agrarian University of Economics, Dnipro, Ukraine

ORGANIZATION OF DOMESTIC ECONOMIC CONTROL UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Внаслідок введення воєнного стану в Україні було порушено порядок ведення бухгалтерського обліку та внутрішньогосподарського контролю, особливо структурних елементів активів та підприємств, які формуються в цілому. Деякі з підприємств були зруйновані або пошкоджені; частина з них залишилася на тимчасово окупованих територіях, а решта майна була або захоплена, або вивезена силою. Слід зазначити, що постає питання про необхідність запровадження ефективного внутрішньогосподарського контролю.

Визначено, що внутрішньогосподарський контроль за ключовою роль в управлінні підприємством забезпечує перевірку ефективності реалізації управлінських рішень, виявлення та усунення відхилень у фінансово-господарській діяльності та системі обліку, а також контроль за станом і використанням матеріальних ресурсів та активів підприємства. Він включає систему спостережень та перевірок, що оцінює відповідність діяльності підприємства, прийнятим рішенням із застосуванням об'єктивного аналізу ефективності діяльності, законності господарських операцій, збереження власності, достовірності звітності, а також виявлення внутрішніх резервів.

Currently, a reliable internal control system supports the role of a reserve for improving management efficiency, which reduces the company's costs and creates conditions for its further development. Implementation of controls on enterprises is the ultimate goal to be achieved. Sometimes, in ensuring the effective use of resources to achieve the whole work and material measures used to obtain results are of much greater importance than the results obtained.

The question arises about the need to introduce effective internal economic control. This question arises in connection with the relevance of the research and a number of problematic issues for many Ukrainian accountants regarding the organization of internal economic control at enterprises during the war in Ukraine.

In the conditions of total war, when accounting is conducted through an uninterrupted continuous record of all economic transactions, it becomes difficult. Its purpose is to record and summarize data on the state of assets, liabilities and equity of the enterprise. During the martial law, many accounting principles and methods were changed, which had a negative impact on the internal economic discipline of the enterprise. Improving the organization of internal control is motivated by: increasing the level of trust on the part of business partners, reduction of entrepreneurial risk.

As a result of the study of the system of internal economic control at enterprises, it can be concluded that little attention is paid to regulatory support and its quality: establishment of job instructions, rules and performance of control functions in them.

It is worth noting that despite the urgency of the issue, the establishment of an effective internal control system remains unresolved at many enterprises. Weaknesses in the organization often lead to significant financial losses. At the same time, an enterprise that pays due attention to the internal control system achieves better results in its activities. More and more managers are beginning to realize the importance of quality control.

The conducted research showed that the issue of internal control at Ukrainian enterprises, especially in the conditions of armed aggression, needs improvement both at the legislative level and in organizational and methodological aspects.

Ключові слова: організація, бухгалтерський облік, внутрішньогосподарський контроль, воєнний стан, удосконалення.

Key words: organization, accounting, intra-economic control, martial law, improvement.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Наразі надійна система внутрішнього контролю підтримує роль резерву підвищення ефективності управління, що зменшує витрати підприємства та створює умови для її подальшого розвитку. Впровадження контролю на підприємства є кінцевою платою, яку необхідно досягти. Іноді при забезпеченні ефективного використання ресурсів для досягнення цілої праці та матеріальних заходів, які використовують для отримання результатів, мають значно більше значення, ніж отримані результати.

Внаслідок введення воєнного стану в Україні було порушено порядок ведення бухгалтерського обліку та внутрішньогосподарського контролю, особливо структурних елементів активів та підприємств, які формуються в цілому. Деякі з підприємств були зруйновані або пошкоджені; частина з них залишилася на тимчасово окупованих територіях, а решта майна була або захоплена, або вивезена силою. Питання організації внутрішньогосподарського контролю на підприємствах є актуальним в умовах війни в законодавчому забезпеченні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Наукова проблематика ефективності інструменту внутрішньогосподарського контролю відображена в працях вчених С.М. Петренко, С.В. Бардаш, М.В. Борисенко, Р.О. Костир-

ко, Н.Г. Виговська, І.К. Дрозд, В.П. Пантелєєв, В.О. Шевчук, Є.В. Калюга. Внутрішнє економічне регулювання України в умовах воєнного стану, що стосовно внутрішньогосподарського контролю є актуальною проблемою, тому це питання присвячено так багато праць провідних економістів, бухгалтерів-практиків, науковців, аналітиків. Проте це питання потребує детальної розробки, проблеми організації та здійснення внутрішньогосподарського контролю в умовах війни є новими для всіх бухгалтерів України.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Постає питання про необхідність запровадження ефективного внутрішньогосподарського контролю. Це питання виникає у зв'язку з актуальністю дослідження та низки проблемних питань для багатьох українських бухгалтерів щодо організації внутрішньогосподарського контролю на підприємствах під час війни в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Управління — це процес господарської діяльності. Це один із способів просування та розвитку підприємства, водночас не завжди можна бути впевненим, що всі фінансові ресурси знаходяться в "надійних руках і під захистом". Існують різні причини, чому керівництво

не завжди знає негативні аспекти, що відповідні до ризику, або знижує показники ефективності в майбутньому. На великих і середніх підприємствах вищому керівництву одночасно важко визначити координацію операцій із великими помилками.

В умовах нестабільності, поглиблення інтеграційних процесів в країні, а сьогодні ще й дії воєнного стану, що призводять до кризових явищ, постає питання забезпечення управління інформаційними потребами в процесі прийняття оптимальних рішень. Це має базуватися на функціонуванні внутрішньогосподарського контролю. Тому, зрештою, зміна економічних умов унаслідок військової агресії вимагає від системи управління гнучкості та чутливості до факторів навколишнього середовища, а також для забезпечення досягнення операційних цілей підприємства та цілого розвитку під час виявлення економічних ризиків, як локальних, так і загальних у характері, вчасно і правильно; тому одним із напрямків забезпечення ефективної діяльності підприємств є якісне вдосконалення організації внутрішньогосподарського контролю.

У результаті дослідження системи внутрішньогосподарського контролю на підприємствах можна зробити висновок, що на них мало уваги приділяється нормативному забезпеченню та його якості: встановлення посадових інструкцій, правил і виконання в них контрольних функцій.

Результати ефективної системи внутрішньогосподарського контролю в умовах воєнного стану є основою ефективного управління підприємством шляхом: підтвердження достовірності бухгалтерської інформації та законності діяльності суб'єкта господарювання, а також забезпечення соціального захисту не лише працівників підприємства, але й власників.

В умовах тотальної війни, коли облік ведеться через безперебійний суцільний запис усіх господарських операцій, він стає складним. Його мета — фіксація та узагальнення даних про стан активів, зобов'язань і власного капіталу підприємства. Під час воєнного стану було змінено багато принципів і методів ведення бухгалтерського обліку, що негативно вплинуло на дотримання внутрішньої господарської дисципліни підприємства. Удосконалення організації внутрішнього контролю мотивується: підвищенням рівня довіри з боку ділових партнерів, зниженням підприємницького ризику та ін. Суть і основні причини необхідності вдос-

коналення організації внутрішнього контролю такі: власники підприємств бажають незалежної та об'єктивної оцінки дій керівників кожного рівня підприємства; недосяжні довірчі відносини з діловими партнерами; зниження ризику та ін. У нових умовах слід запроваджувати сферу застосування функцій управління та організації підприємства, де передбачається внутрішній контроль. Це не можна лише отримати інформацію про якість діяльності, але є рекомендації щодо її покращення, забезпечення стабільності фінансового стану підприємства та запобігання ризикам [3].

У разі втрати або знищення первинних документів, облікових реєстрів та звітності керівник підприємства створює комісію для встановлення переліку відсутніх документів і з'ясування причини їх втрати або знищення. До відповідності комісії рекомендовано запросити представників слідчих органів, служби охорони, а також державного пожежного нагляду, якщо сталося загоряння. Результати роботи комісії фіксуються в актах, які підписують усіх її членів та затверджує керівник підприємства. Копія цього акта протягом 10 днів з моменту його підписання надсилається органу, який керує підприємством, а також органу, що займається справою про втрату або знищ [2].

Організація внутрішньогосподарського контролю на підприємствах потребує вирішення таких ключових питань, як вибір форми організації, визначення функціональних обов'язків осіб, які підлягають контролю, підпорядкування внутрішнього контролю в системі управління підприємством, а також напрямки його діяльності. Вирішення цих питань має забезпечити до утримання інтересів та захисту прав усіх сторінок. До суб'єктів, які розглядають внутрішньогосподарський контроль, є одна з основних відмінностей цього виду контролю, особливу увагу слід приділити правильній організації, яка впливає на ефективність, оперативність і здатність впливати на управління [2].

Пропонуємо такі варіанти організації системи внутрішнього контролю на підприємствах: виконання контрольних функцій посадовими особами згідно з їхніми посадовими інструкціями, створення окремого відділу внутрішнього контролю, запровадження посади внутрішнього контролера або об'єднання цих підходів (рис. 1).

Основними критеріями для формування системи внутрішнього контролю є розмір підприємства та обсяги виробництва, які впливають на його організаційну структуру та систе-

Рис. 1. Варіанти побудови ефективної системи внутрішньогосподарського контролю на підприємствах

му управління. Внутрішній контроль слід організувати з дотриманням принципів доцільності та економічності. Для невеликих підприємств, де кількість працівників і виробнича потужність обмежені, доцільно поєднувати контрольні функції з основними обов'язками кількох управлінців. Для середніх підприємств рекомендуємо запровадити посаду внутрішнього контролера, який зможе виконати перевірку різних напрямків та об'єктів контролю [6].

Якщо підприємство має значні розміри, високі виробничі потужності та кількість працівників, або потребує підвищеного рівня контролю, доцільним рішенням є створення окремого підрозділу внутрішнього контролю.

Організація внутрішньогосподарського контролю на підприємствах залежить від кількох факторів: правової форми підприєм-

ства, типів та масштабів його діяльності, складності організаційної структури, наявності наявних фінансових ресурсів, а також від необхідності охоплення контролю різними аспектами роботи.

Варто відзначити, що попри актуальність питання, на багатьох підприємствах налагодження ефективної системи внутрішнього контролю залишається невирішеним. Недоліки в організації часто контролюють призводять до значних фінансових втрат. Водночас підприємство, яке приділяє належну увагу системі внутрішнього контролю, досягає кращих результатів у своїй діяльності. Усі більше керівників починають усвідомлювати важливість і якісно налагодженого.

Підпорядкованість та сфера впливу підрозділу внутрішнього контролю зображено на рис. 2.

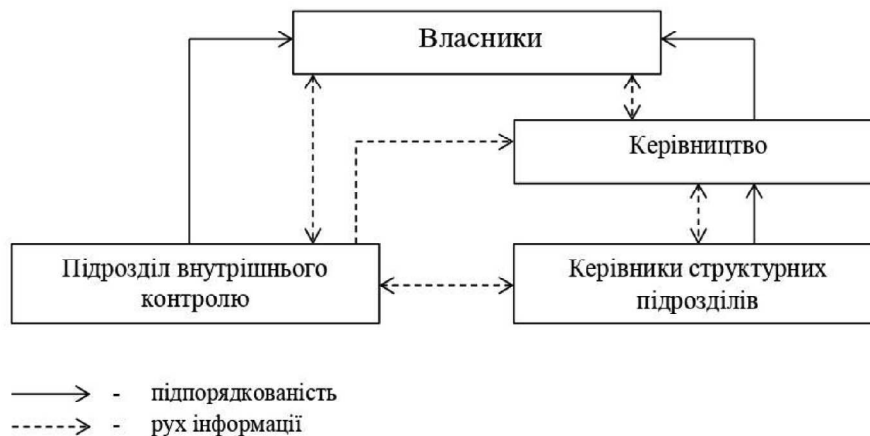

Рис. 2. Підпорядкованість та сфера впливу підрозділу внутрішнього контролю

Створення підрозділу внутрішнього контролю на підприємствах з метою керівництва децентралізувати управлінські процеси, передає відповідальність за результати діяльності окремої структурної одиниці. Це також сприяє зосередженню всієї необхідної інформації для планування, прогнозування та управління в одному місці, забезпечуючи оперативний збір даних і швидше досягаючи цілей у сферах планування, обліку, аналізу та управління [4].

Враховуючи єдину концепцію внутрішнього контролю, на великих підприємствах зростає важливість формування такого підрозділу. Проте, головним викликом залишаються необхідні значних фінансових ресурсів і залучення кваліфікованих спеціалістів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Внутрішньогосподарський контроль за ключовою роль в управлінні підприємством забезпечує перевірку ефективності реалізації управлінських рішень, виявлення та усунення відхилень у фінансово-господарській діяльності та системі обліку, а також контроль за станом і використанням матеріальних ресурсів та активів підприємства. Він включає систему спостережень та перевірок, що оцінює відповідність діяльності підприємства, прийнятим рішенням із застосуванням об'єктивного аналізу ефективності діяльності, законності господарських операцій, збереження власності, достовірності звітності, а також виявлення внутрішніх резервів. Проведене дослідження показало, що питання внутрішнього контролю на підприємствах України, особливо в умовах збройної агресії, потребує вдосконалення як на законодавчому рівні, так і в організаційно-методичних аспектах.

Література:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби" затверджено наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#>.

2. Наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995 № 88 "Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#>.

3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 лип.

1999 року № 996-XIX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#>.

4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення основної в умовах правового режиму воєнного часу чи надзвичайного стану: Закон України від 17 трав. 2012 року № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#>.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.10.2012 № 998 "Деякі питання здійснення повної компенсації за основним, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного часу чи надзвичайного стану". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2012-%D0%BF#>.

6. Озерова О. Майно юрособи забрали на потреби оборони: що з обліком та податками. Головбух — Завуч, № 10. 2022. С. 1—7. URL: <https://egolovbuh.mcfra.ua/960396>.

References:

1. Ministry of Finance of Ukraine (2000), Order "National regulation (standard) of accounting 7 "Fixed assets", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#to> (Accessed 25 Sept 2024).

2. Ministry of Finance of Ukraine (1995), Order "On approval of the Regulation on documentary support of accounting records", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> (Accessed 25 Sept 2024).

3. Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "About accounting and financial reporting in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (Accessed 25 Sept 2024).

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "On the transfer, forced alienation or seizure of property under the conditions of the legal regime of wartime or a state of emergency", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (Accessed 25 Sept 2024).

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), Resolution "Some issues of full compensation for property forcibly alienated under the legal regime of wartime or a state of emergency", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2012-%D0%BF#Text> (Accessed 25 Sept 2024).

6. Ozerova, O. (2022), "The property of a legal entity was taken for defense purposes: what about accounting and taxes", *Holovbukh*, vol. 10, pp. 1-7, available at: <https://egolovbuh.mcfra.ua/960396> (Accessed 25 Sept 2024).

Стаття надійшла до редакції 04.10.2024 р.